

NOBEL
MEDICUS®

PORTRELER

SABUNCUOĞLU ŞEREFEDDİN (1385-1468)

Amasyalı Şerefeddin

Zafer Öztekin

Maltepe Üniversitesi Tıp Fakültesi

HAYATI

Yer, Osmanlı İmparatorluğunun şehzadeler kenti Amasya. Dönem, günümüzden 500 yıl önce, hastalıkların nedenlerinin bilinmediği, asepsinin sözünün bile edilmediği, anestezinin olmadığı, veba

salgınlarının kol gezdiği, cerrahinin küçümsendiği, anatomi çalışmalarının yasak olduğu, hastalıklara neden oldukları için Avrupa'da cadı avlarının yapıldığı ortaçağ. İşte o dönemde, 14. yüzyılın son yıllarında, Sabuncuoğlu Şerefeddin adında 17 yaşında bir genç Darüşşifa'da hocası Burhaneddin Ahmed'den aldığı

icazetle hekim olmuş ve Amasya'daki bimarhanede çalışmaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda buranın 14 yıl süreyle başhekimliğini yapacak Şerefeddin'in dedesi Sabuncuoğlu Hacı İlyas Çelebi ve babası Ali Çelebi de hekimbaşılık yapmış ünlü hekimlerdir. Ama, Şerefeddin dedesinin de babasının da ününü katlar ve günümüze kadar erişen bir ün elde eder.

Şerefeddin o dönemdeki en ileri tedavi ve cerrahi teknikleri kullanan ve geliştiren bir hekimdir; onu asıl ünlendiren şey 80 yaşından sonra yazdığı kitaplardır. Bu kitaplarda, ünlü hekim Zehravi'nin eserlerini Türkçe'ye çevirmekle kalmaz, yaşamı boyunca edindiği deneyimlerini, araştırmalarını ve bulduğu yeni tedavi yöntemlerini açıklar.

Şerefeddin Türkçe'nin yanısıra Farsça, Yunanca ve Arapça da bilmektedir, fakat kitaplarını Türkçe yazar. Şöyle açıklıyor bunun gerekçesini: "Bu devirde Rum kavimleri Türk dilini kullanmaktadırlar. Böylece, Türkçe yazılan bu kitaptan daha fazla kişi yararlanabilecek ve bu sayede işin aslını öğrenip, birçok sorunlarını çözerek kendilerini hatadan ve beladan koruyabileceklerdir."

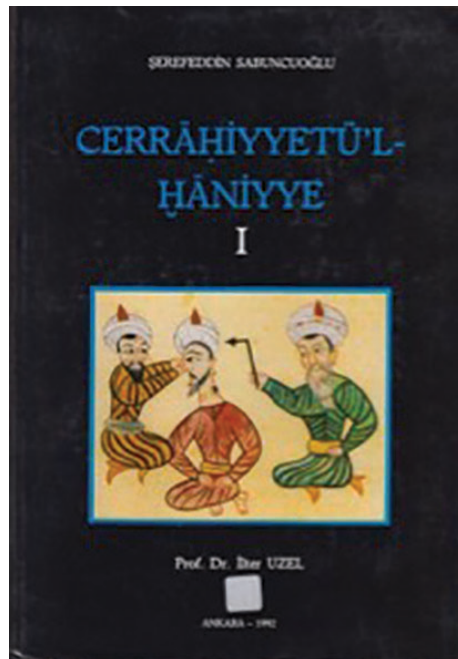
Şerefeddin'in kitapları arasında en çok bilineni zamanın padişahı Fatih Sultan Mehmet Han'a ithaf ettiği için "Kitab-ı Cerrahiye-i al Haniye" olarak adlandırdığı kitaptır. Şerefeddin bu büyük eserini sunarken ne kadar alçakgönüllü olduğunu da gösteriyor. Kitabın giriş bölümünde diyor ki, "ben zayıfların zayıfı ve en muhtaç kul olan el-Hac İlyas oğlu, Ali oğlu, Sabuncuoğlu lakaplı Şerefeddin. Allah belalardan korusun, Amasya Darüşşifası'nda tabibim. Bu şehirde geçimim kıtlık rüzgarında ve zamanın kalp kıran ellerinde düşkündü. Kendisi zuhal yıldızının basamağı olan ve katında ilimden daha değerli bir şey bulunmayan ve makamında tıp ilminin bütün ilimlerin yarısı olduğu söylenen sultana derdimi bildirmek ve zamanın sıkıntı rüzgarlarından kendimi korumak için tıp ilminden bir cerrahi kitap yazdım."

Bu kitaptaki cerrahi yöntemlerin bazıları bilinen ve uygulanan yöntemler olmakla birlikte Sabuncuoğlu Şerefeddin daha önceki yazarların yapmadığı bir şey yapmış, yazdığı cerrahi tekniklerin nasıl uygulanması gerektiğini minyatürlerle açıklamış kitabında. O nedenle bu eser İslam dünyasındaki ilk cerrahi atlas ve bir tıp ansiklopedisi niteliğindedir. Bu resimlerde hasta ve hekimin pozisyonunu ve aletleri nasıl kullandığı da görülmektedir.

Üç kopya olarak yazılan eserin bir tanesi Fatih Sultan Mehmet'e sunulmakla birlikte, ne yazık ki dönemin saray hekimlerince önemsenmemiş, bir kenara itilmiş. Böyle olmasının nedeni mesleki kıskançlıklar ya da tutuculuk olabilir; belki de, resimlere hoş bakılmayan o dönemde kitapta yer alan minyatürler bunun altında yatan temel etmendir, bilinmez. Oysa Şerefeddin kitabının önsözünde Fatih döneminde bilimsel çalışmalara önem verildiğini, tıp biliminin ise bütün bilimlerin yansıma eşdeğer olarak kabul edildiğini yazmıştı.

Şerefeddin'in kitabının asıl değeri içindeki minyatürlerdir. Çünkü ondan önce yazılmış cerrahi ile ilgili hiçbir kitapta ameliyelerin nasıl yapılacağını gösteren çizimler yoktu.

Kitabın birinci cildi uzuvların ve hastalıkların dağılması, ikinci cildi cerahatlerin yarılması, dikilmesi ve tedavisi, üçüncü cildi ise kırık ve çıkıkların tedavisi hakkındadır. Sabuncuoğlu, rinoplasti (burun estetiği) ameliyatını, migren tedavisi için temporal arterin bağlanması tarif ediyor kitabında. Bu yöntem günümüzde Güney Afrikalı cerrah Elliot Shevel tarafından da uygulanmaktadır. Kitapta, tedaviler anlatılırken kullanılan alet ve tedavi yöntemleri de açıklanmıştır.

Resimlendirilmiş teknikler arasında diş tedavisi ile ilgili olanlar özellikle dikkat çekmektedir. Kitapta, diş etlerinin tedavisi, koterizasyon teknikleri, abse drenajı, diş çekimleri, sallanan dişlerin tespiti için altın tellerin kullanılması, diş taşlarının temizlenmesi, sıcak çelik pinlerle pulpayı koterize ederek ağrıyan dişin tedavisi,

bazı tozlarla dişlerin nasıl beyazlatılacağı açıklanmıştır. Yani, Şerefeddin hekimliğin her alanında faaliyet göstermiş; o bir hekim, bir cerrah, bir diş hekimi ve bir eczacıdır.

Sabuncuoğlu Şerefeddin'in en önemli özelliklerinden biri değişik deneyleri çeşitli hayvanlar üzerinde yaparak bilimsel sonuçlar elde etmesidir. Çünkü Şerefeddin şaibeli bilgilere karşı gelen, her zaman gerçeğin araştırılması gerektiğini savunan bir hekimdi. Bırakınız bilimsel deneyleri, anatomi çalışmalarının bile yasak olduğu o dönemde böylesine bilimsel çalışmaları yapmış olması bile Şerefeddin'in ne denli önemli bir bilim adamı olduğunu kanıtlar.

Nitekim Şerefeddin, kitabında şöyle yazıyor: “bu geçen ömür ve uzun süren istekler içerisinde, ilmiyle gördüğüm ve yaptığım tecrübe ettiğim birçok garip işleri bu kısaltılmış kitap içerisinde topladım. Şimdiki zamanın cerrahlarının çoğunluğu bu kitapta bahsedilen şeylerin çoğunu ne görmüşlerdir ne de duymuşlardır. Bu tip cerrahlar sadece bu dönemin revaçtaki kitaplarını incelemekle ve bunların içerisinde yazan şaibeli tedavileri uygulamaktadırlar ve bazen tecrübeleri olmadığı halde kendileri de hatalı şeyler ekleyip doğru yolu bulamamaktadırlar.”

Görülüyor ki, Sabuncuoğlu Şerefeddin bilime, deneyime, deneye, öğrenmeye ve öğretmeye önem veren bir hekimdir; Bilimsel olarak kanıtlanmamış şaibeli tedavi yöntemlerinin engellenmesini istemektedir. Bunu sağlamanın yolu, Şerefeddin'e göre hekimlerin gerçekleri öğrenmeleridir; kitaplarını bu nedenle yazmıştır. Bu yaklaşım günümüzde de aynen kabul edilmektedir. Yani, hekimler bir yaşam boyu öğrenmeyi sürdürmedikçe ve bunu bir yaşam biçimi yapmadıkça bildiklerini unutacaklar ve tıptaki gelişmelerden haberleri olmayacaktır.

Şerefeddin'i çağındaki hekimlerden ayıran önemli bir özelliği deneyler yapmasıdır. Deneyleri çeşitli hayvanlar üzerinde yaparak bilimsel sonuçlar elde etmiştir. Deneylerinde horozları kullandığı bilinmektedir.

Bazı deneyleri kendi üzerinde de yapmış ve nasıl yaptığını da yazmıştır. Örneğin, bir panzehirin etkisini denemek için önce o panzehiri içmiş, ardından kendini bir yılanla ısirtmiştir. Kendi deyimıyla “ne parmağı şişmiş ne de vücudunda bir belirti gözlenmiştir.” Buldukları tedavi yöntemlerini

ve ilaçları kendi üzerlerinde denemek daha sonraki bilim insanları tarafından da sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Örneğin, John George Adami 1888 yılında kendisine kuduz hastalığını bulaştırıp Pasteur'un geliştirdiği kuduz aşını uygulayarak aşının etkililiğini kanıtlamıştı; John Scott Haldane 1890 yılında kapalı bir tank içine girerek çeşitli gazların insan üzerindeki etkilerini incelemişti; Werner Theodor Otto Forssmann 1929 yılında kalp kateterini kendi eliyle damarından sokarak kalbine ulaşmış ve bunu röntgen departmanına gidip film çektilererek kanıtlamıştı. İşte, Amasyalı Şerefeddin bu anlayışın ilk örneğini veren gerçek bilim adamlarından birisidir.

Sabuncuoğlu Şerefeddin'in tıp alanındaki çok önemli bir özelliğini aynı soyadını taşıyan hemşehrisi psikiyatri uzmanı Doç. Dr. Osman Sabuncuoğlu 2006 yılında ortaya çıkarttı. Meğer, Amasyalı Şerefeddin günümüzden 500 yıl, psikiyatrinin bir bilim alanı olarak kurulmasından 300 yıl önce psikiyatri alanına da son derece önemli ve ilginç katkılar yapmış. El yazmalarında "malî hülya" (hülyaya meyil), unutkanlık ve baş ağrısı gibi psikiyatriyle ilgili durumlarda dağlama yapılmasını öneriyor. Kendisinin tam da günümüze karşılık gelen bir psikiyatrik yaklaşımı var. Örneğin, "önce bitkisel ilaçları kullan, onlar fayda etmezse başına sıcak uygulaması yap, o da fayda etmezse dağlama yap, ama dikkat et demiri cildine değdirme" diyor. Bugün de aynen böyle yapılıyor.

Hülyaya meyil denen şey, günümüzde korkular, takıntular ve depresyona karşılık gelen bir klinik tablodur. Bu hastalara bugün de önce ilaç veriliyor, sonrasında durum daha dirençliyse "elektrokonvülsif terapi" denen başa uygulanan tedaviler uygulanıyor. Şerefeddin'in bu uygulamaların nasıl yapılacağını gösterdiği çizimler ise psikiyatri alanındaki ilk tıbbi resimlerdir. Bunun böyle olduğu tescil edilmiş ve Sabuncuoğlu Şerefeddin'in bu çizimleri "The American Journal of Psychiatry"nin 2006 yılı Aralık sayısının kapağında yer almıştır.

Anadolu'dan bir hekim, cerrah, diş hekimi, eczacı ve bir bilim adamı geçti: Sabuncuoğlu Şerefeddin. Zamanının çok ilerisinde işlere imza attı, fakat, ne yazık ki yaptıkları, yazdıkları, deneyleri yankılanamadı. İnsan şu soruyu kendine sormadan edemiyor: Acaba, Şerefeddin matbaanın yaygın olarak kullanıldığı, bilimsel çalışmaların değerinin anlaşıldığı daha sonraki yıllarda yaşamış olsaydı tıp ve cerrahiye katkıları ne olurdu?

KAYNAKLAR

1. http://tr.wikipedia.org/wiki/Sabuncuo%C4%9Flu_%C5%9Eerefeddin.
2. <http://www.geziklubu.com/?pnum=72&pt=SABUNCUO%C4%ELU%20%C5%9EEREFEDD%C4%BON3>.
3. www.osmansabuncuoglu.com/SerefeddinSabuncuoglu...
4. Al-Rodhan NR, Fox JL. Al-Zahrawi and Arabian neurosurg (936-1013 AD). Surg Neurol 1986; 26: 92-95.
5. Uzel İ. Şerefeddin Sabuncuoğlu, Cerrahiyetü'l- Haniye I. TürkTarih Kurumu Yayını, III. Dizi, Sayı 15, Ankara: TTK Basımevi, 1992.
6. <http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/turkkong3-2/tk3-2-03->
7. <http://www.amasya.gov.tr/http/serefeddin.asp>